

BİR OKULÖNCESİ TELEVİZYON PROGRAMINDA HEDEF TESPİTİ VE SÜREÇLER "SUSAM SOKAĞI ÖRNEĞİ"

Aytekin CAN*

ÖZET

Bu çalışmada okulöncesi televizyon yapımında hedef tespiti ve başarılı bir okul öncesi programındaki süreçler incelenmektedir. Örnek program olarak yayınlandığı günden beri birçok olumlu ve olumsuz eleştiriler alan "Susam Sokağı" programı ele alınmıştır.

Ülkemizde ve dünyanın değişik 60 ülkesinde yayınlanan Susam Sokağı Programı üzerine birçok etkililik araştırması yapılmıştır. Program dünya çapında büyük bir ticari başarı elde etmiştir. İlk araştırmalar program için olumluydu. Ancak daha sonra bağımsız araştırmacılarla yapılan Susam Sokağı ile ilgili bulgular programın etkililiği hakkında derin şüpheler uyandırmıştır.

Anahtar Sözcükler: Susam Sokağı, Çocuk Televizyonu, Okulöncesi eğitim

TARGET ESTABLISHING AND PROCESSES IN A PRE-SCHOOL TV PROGRAM: SESAME STREET CASE

ABSTRACT

This article is mainly concerned with the pre-school children programme "Sesame Street" as an example for scientific preparing and maintaining this kind of TV programming.

At first, at the stage of planning the scientist and specialists helped to define the learning aims and to build the pedagogic basis of the teaching process. Later, at the stage of program aspects by measuring the audiences attention as feedback's. At last, at the evaluational stage, the series were tested about their effectiveness. The first studies were made for the Children's Television Workshop and verified the optimism of the producing team. The series got a worldwide success and a good business. But the studies which carried out later by independent investigators arose massive doubts of the educational effectiveness of the series and of the educational effectiveness and of Tv programs for pre-school children at all.

Keywords: Sesame Street, Children Television, Pre-school Education

GİRİŞ

Televizyon yaşadığımız yüzyıla damgasını vuran en etkili kitle iletişim aracıdır. Toplumların siyasal, sosyal ve kültürel yapılarında belirleyici bir rol üstlenmiştir. Ülkemizde 1960'lı yılların sonunda hayatımıza giren televizyon, ekonomik olanakları genellikle kısıtlı olan halkımızın birçok gereksinimine cevap veren bir iletişim aracı olmuştur. Eğlenme ve bilgilenme isteklerini karşılayan en önemli araç haline gelmiştir. Geniş halk kitlelerinin televizyona olan gereksinimiyle, bu sihirli kutu onları her yönden etkilemeye başlamıştır. Halk topluluklarının yönetilip, yönlendirilmesinde çok büyük önem kazanmıştır.

Kitle iletişim araçlarıyla genelde verilen, iletişim özelliklerinden doğal olarak en çok yararlanan çocuktur. Herşeyde olduğu gibi, en iyi tüketicidir. Çocuğun bu özelliğinden, tüm kitle

iletişim araçları olumlu ya da olumsuz yararlanmak istemektedir. Bu durum günümüzde büyük boyutlara ulaşmıştır. (Güler 1991: 121) Günümüzün en yaygın olarak kullanılan kitle iletişim aracı televizyon sayesinde çocuklar; yeni insanlar, yeni hayat tarzları, kendi ailesinden farklı çevreler değişik toplumlar hakkında da bilgi edinirler. Çocuk kendi ailesi ve okul arkadaşlarından oluşan dar çevresinden televizyon sayesinde sınırlarak yeni ve farklı bir dünyaya adım atar. (Can 1995: 86)

Günümüzde çocuğun gelişimi ve eğitim büyük önem kazanmıştır. İnsanın bilişsel gelişiminde en önemli dönemlerden birinin okulöncesi dönem olduğu uzmanlarca kabul edilmektedir. Bu nedenle bu yaş grubunun eğitimi ve öğretimi ile ilgili çalışmalar ve araştırmalar her geçen gün biraz daha yoğunlaşmaktadır. Ülkemizde okulöncesi çocukların eğitimi ve öğretimine yönelik kurumların azlığı nedeniyle, bu

* Yrd. Doç. Dr. S.Ü. İletişim Fakültesi

çocukların gelişiminde televizyonun kullanımı önem kazanmıştır. (Ünlü 1989: 358)

Okulöncesi dönemlerden itibaren çocuklar, kendilerine model olarak seçtikleri, televizyon dizi ve çizgi kahramanların özelliklerini günlük yaşamlarına ve oyunlarına yansıtmaya başlamaktadırlar. Televizyondaki çizgi kahramanı, çeşitli davranış ve hareketleriyle, çocukta olumlu ya da olumsuz dürtüleri harekete geçirebilmektedir. Çünkü, çocukta dürtülerini dizginleme yeteneği çok zayıftır. (Güler 1992: 22)

1989 yılı sonlarında ülkemizde yayına giren "Susam Sokağı" programı, çeşitli özellikleriyle, okulöncesi çocuklara yönelik program eksikliğini gidermek amacıyla hazırlanmıştır. Bu program çocuğun gelişimine ve okula hazırlanmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. (Can 1990: 2)

Program ilk kez Amerika'da üretilip yayınlanmasına karşın dünyanın diğer ülkelerine de uyarlanabilecek bir esneklikle hazırlanmıştır. Böylelikle "TRT" de dahil olmak üzere ulusal yayıncılar, programı rahatlıkla kendi bünyelerine uygun hale getirip yayımlayabilmışlerdir. Susam Sokağı programları, konu bütünlüğü taşımayan magazin biçiminde hazırlanmıştır. Okulöncesi çocuklara yönelik eğitsel kaygılar nedeniyle de, program eğlendirerek eğitmeyi amaçlamıştır.

Bu çalışmada bir okulöncesi televizyon programının yapımındaki hedef tespiti ve başarılı bir okulöncesi programındaki süreçler incelenmektedir. Amerika'da ve ülkemizde yayınlandığından beri çok çeşitli tepkiler alan "Susam Sokağı" programı örneğinde bu konu ele alınmaktadır.

A OKULÖNCESİ TELEVİZYON YAPIMININ HEDEF TESPİTİ

Birçok bilim adamına göre okulöncesi televizyon programının etkisi gözlem yoluyla öğrenmeye dayanmaktadır. Bu süreçte çocuklar ve yetişkinlerin değişik durumlarda gösterdikleri tavır ve tepkileri gözlemlenmektedir. Bu nedenle, yapımcıların hedefleri açısından bu sürecin nasıl geliştiğini yakından incelemek gerekmektedir.

Araştırmaların gösterdiğine göre, temelde gözlem yoluyla öğrenmeyi destekleyen üç birbiri-

ne yakın süreç vardır. Bir yayın genç seyircilere öğretmekte başarılı olacaksa, bu süreçlerin her biri açık seçik cereyan etmelidir. (Liebert 1976: 42)

Zincirin ilk halkası, bir programın veya örneğin seyredilmesi ve buna gösterilen dikkattir. Çocuklar bazen televizyonu açıp belli bir programı seçerler, ama herhangi bir öğretici içerik çıkar çıkmaz televizyonu kapatırlar. Tabii bu durumda amaçlanan öğrenme olayı da gerçekleşmemiş olur. Bu yüzden yapımcılar ve araştırmacılar takımının ilk hedefi, seyircinin dikkatinin nasıl uyandırılacağına ve program boyunca nasıl ayakta tutulacağına dair bir ana çerçeve oluşturmak olmalıdır. Dikkat önemlidir tabii, ama her şey değildir. Seyircinin istenen bilgiyi alabilmesi için, onu anlaması gerekmektedir. Çocuk seyirciler bazen, bir programın hedeflediği öğretim içeriklerinden hiç birini anlamadıkları halde onu bayılarak izlerler. (1976: 43)

Dikkat meselesinde olduğu gibi, içeriğin tam olarak anlaşılması meselesi de program yayına çıkmadan önce bilimsel olarak incelenmelidir. Gözlem yoluyla öğrenme sürecinin son halkası aynı zamanda başarılı iletişim son sınama ölçüğüdür : yayının kabulü ve yorumlanması. Çocuklara yönelik bir eğitim programı bilgiyi öyle sunmalıdır ki, çocuk seyirci onu almalı ve uygun durumlarda onu kendi davranışında kullanmalıdır. Bir yapım bilimsel destekle hazırlanıyorsa, yorumlama faktörü baştan tahmin edilebilir ve de oynanabilir. Bunun için belli yayın içeriklerinde dikkat gevşemesi, anlamama, inandırıcı olmama şeklinde ortaya çıkan zayıf noktaların tesbit edilip düzeltilmesi gerekmektedir. (1976:43-44)

Araştırma programının hazırlanışı, bu süreçlerin her birinin etkisi bakımından televizyon programının etkisini incelemek üzere düzenlenebilir. Her süreç başarılı bir şekilde akıyorsa, programın kendisi de kesinlikle başarılı olacaktır. O halde yapımcılarla bilim adamlarının ortaklaşa çalışması nerede başlar ve nasıl bir yol izler?

B BAŞARILI BİR OKULÖNCESİ PROGRAMINDAKİ SÜREÇLER

Bilimsel araştırma çocuk programları yayıncılığının her safhasında, yani planlamanın, yapımın ve değerlendirmenin her safhasında devre-

ye sokulabilir. Bunu kolayca gösterebilmek için, başarılı bir eğitim programının temelinde yatan tüm süreci üç aşamaya ayırmak uygun olur: planlama, yapım ve nihâ-i (son) değerlendirme. (Liebert 1976:45)

a) Planlama

Yapım başlangıcından önceki aşamalarda yani planlama sırasında hedef kitlenin yeteneklerinin, ilgilerinin ve tercih önceliklerinin tesbitinde bilimsel veriler yardımcı olduğu gibi, belli bir yayın tarzı ve seviyesinin tesbitinde de yardımcı olur. İlgili konularda başvurulabilecek araştırmalar yapılmış ise, literatürün gözden geçirilmesi yapımcıya, çocukların ilgisini tahminen en çok veya en az çekebilecek olan, aynı zamanda çok veya az öğretici olan malzeme türleri hakkında ipuçları sağlar. (1976: 45)

b) Yapım (Prodüksiyon)

Yapım safhasında bilimsel araştırmalar yoluyla belirli program kısımlarının çocukların ilgisini ne derece çektiğini, ne kadar öğretici olduğunu, etkilediğini tesbit etmek mümkündür. Aynı şekilde çok çeşitli program hakkında karar verirken de (meselâ belli bir role en uygun kahramanın seçiminde) yardımcı olur. Bu türden pedagojik araştırmalar; genelde yapım sürecini etkileyen eşlik edici araştırmalar (formative research) olarak tanımlanırlar ve ele alınan malzeme değerlendirilmeye ve duruma göre yeniden işlemeye imkan tanıyan, mükemmel bir geri besleme aracı oluştururlar. Tekrar gözden geçirilmiş malzeme yeniden aynı inceleme işlemine tabi tutulur ve evvelki eksiklerin giderilip giderilmediği denetlenir. Bu, yalnız belli bir çekicilik ve etkinlik seviyesine ulaşmış malzemeler kalıp, yayına çıkana kadar sürer. (1976:46)

c) Son Değerlendirme

Yapıma eşlik eden araştırma, bitmiş bir program veya dizi yayına verildiğinde sona erer. Bu andan sonra artık seyir sayımına veya program etkinliği araştırmasına başlanabilir. Bu yayın sonrası araştırmanın bilimsel amacı, genelde artık belli bir bölüm ya da dizinin zaaf ve artılarını incelemek olmayacak, nihâ-i ürünün hedeflere ne derece ulaşıldığının gerçekçi tesbiti olacaktır. İdeal durumda bu incelemeyle bir yayının; (istenen veya istenmeyen) yan etkileri hakkında ve hedeflere gerçekte ne

oranda ulaşıldığı hakkında bilgiler elde edilecektir. (1976: 47)

C SUSAM SOKAĞI ÖRNEĞİ

Susam Sokağı'nın planlanmasında yukarıda anlatılan çerçeveye tam uyulmadı, ama bilimsel araştırmanın her üç yönü de uygulandı: hazırlık araştırması, yapımı etkileyen eşlik araştırması ve program etkilerinin incelenmesi. Bunun dışında Susam Sokağı ile ilgili olarak elde edilen araştırma sonuçları yalnızca program için önemli bilgilere ulaşmak için kullanılmadı, aynı zamanda seyirci nezdinde Susam Sokağı ve CTW'nin gelecekteki yapımları için reklam yapmakta yani, mali kaynak sağlanmasında kullanıldı. Buradaki çıkış noktası, anababaların ve öğretmenlerin, televizyonda eğitim programlarına haklı olarak tüketici gözüyle yaklaştıkları, yani etkileri bilinen denenmiş teklifleri tanınmamışlara tercih etme eğiliminde olduklarıydı. (Palmer 1976: 34)

"Sesame Street (Susam Sokağı) 1969'da ilk defa A.B.D.'nde yayınlandığından beri sürekli tartışma konusu olmuştur. Her yeni program gibi Susam Sokağı da birçok eleştiriye konu olmuştur, ama Susam Sokağı, eleştirmenlerin çoğunluğunca televizyonda yayınlanan çocuk programları çerçevesinde önemli bir devrim olarak değerlendirilmiştir. Bunun nedenleri bellidir. Susam Sokağı'nın yapımcısı olan Children's TV Workshop (CTW) çalışmaya başladığı sırada Amerika'da televizyonda eğitim programcılığının mesleki saygınlığı pek parlak değildi. Bu durgun sahnede Susam Sokağı parlak bir ümit ışığı olarak doğdu. Birkaç ay içinde, çocukların programı beğendikleri, onu seyrettikleri ve ondan birşeyler de öğrendikleri ortaya çıktı. Kasım 1970'de TIME dergisi Susam Sokağı'nı 9 sayfalık bir kapak konusu olarak ele aldı. TIME'ın tesbitine göre daha bir yayın dönemi geçer geçmez, "en şüpheli yayıncılar bile Susam Sokağı'nın başarısının tesadüfi olmadığını ve dizinin her şeyiyle olağanüstü olduğunu kabul etmişler" di. Makaleye göre "... program, televizyon tarihinin en iyi çocuk programı olmakla kalmıyor, aynı zamanda en iyi anababa programı olarak ortaya çıkıyor..." du. (Dennis 1987:16)

Bu övgüler rastlantı değildi. Susam Sokağı'nın proje yöneticileri olan Joan Gamz Cooney ve Lloyd Morrisett, dizinin çalışmaları başlamadan önce, 8 milyon dolar kaynaktan başka 2 yıl

hazırlık süresi de talep etmişlerdi. Endüstrinin çok farklı alanlarından parlak ve tecrübeli yazarlar, yönetmenler ve uzmanlar görevlendirdiler. Proje yöneticileri daha önce televizyon programlarında hiç yer almamış bir mesleği kullanmakla çığır açtılar : psikologlar. CTW ilk önce Harvard'dan Gerald Lesser'in başkanlığında program tasarımında yardımcı olmak üzere, parlak bilim adamlarından oluşan bir danışma kurulu oluşturdu. Bundan sonra da bilimsel araştırmalara ve bilim adamlarına katkı amacıyla New York'ta tam bir araştırma enstitüsü kurdu. Enstitünün başında Psikolog Edward Palwer vardı ve kalabalık kadrosunun tek görevi Susam Sokağı'nın sürekli geliştirilmesi ve daha da iyileştirilmesiydi. İşte Susam Sokağı'nın yalnızca ticari başarı ve eğlence peşinde olan diğer çocuk programlarının arasından sıyrılıp bir dönüm noktası haline gelmesinde en büyük pay Lesser ve Palmer'in etrafında toplanmış bilim adamlarına aittir. (1987: 17)

Bu nedenle, Susam Sokağı'nın geliştirilip değerlendirilmesinde bilim adamlarının kullanılması biçimi, araştırmacıların faal olarak yönlendirdikleri diğer yapılara da model olacak durumdadır.

En önemlisi ise, Susam Sokağı'nı planlayanların bunda hangi hataları yapmış olurlarsa olsunlar bilimsel araştırmayı yapım sürecine sokmuş olmakla, muazzam bir görüş ve cesaret göstermiş olmalarıdır. (Reyes 1981:35)

Bilim, en güçlü uygulandığı alanda, yani çocukların sevdiği bir dizi yaratmakta Susam Sokağı ile apaçık bir başarı gösterdi. CTW; mükemmellik ve eksikler konusunda ders alabile-

cek bir örnek ortaya koydu. Buna göre gelecekte yapılacak çocuk dizilerinin önünde artık takip edebilecekleri açık bir yıl var; yeterli kaynakların seferber edilmesi durumunda daha fazla başarı kesindir. Susam Sokağı örneğiyle devrim yaratan bilim adamı ve yapımçı ortaklığı sayesinde...

KAYNAKÇA

Can A (1990) Televizyonda Yayımlanan Okulöncesi Çocuklara Yönelik Susam Sokağı Programı (İçerik ve Biçim Yönünden İncelenmesi), Yüksek Lisans Tezi, AÜ Sos. Bil. Enst., Eskişehir.

Can A (1995) Okulöncesi Çocuklara Yönelik Televizyon Programları İçinde Çizgi Filmlerin Çocukların Gelişimine ve İletişimine Etkileri, Doktora Tezi, MÜ Sos. Bil. Enst., İstanbul.

Dennis, WR (1987) Healt Education on Sesame Street , New Scientist, 8 October.

Güler D (1991) Eğitim İletişimi Kurumu Olarak Çocuk Televizyonu ve Uygulamaları İle Bir Model Önerisi, A.Ü. İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Eskişehir.

Güler D (1992) Çizgi Filmlerin Eğitim İletişim Boyutları ve Bir Örnek Olay Çözümlemesi, A-Ü Yayınları, Eskişehir.

Liebert MR (1976)v Sesame Street International, Münih.

Palmer LE (1976) Sesame Street International, Münih.

Reyes I (1981) Plaze Sesamo, An Evaluation in Mexico, Impact of Educational Television on Young Children, UNESCO, No:40.

Ünlü S (1989) Okulöncesi Dönemde Aile Ortamının Önemi, Kurgu Derg, 4. .□